

Diplomacie všedního života

Proč bychom měli pečlivě rozvažovat, co se dostane do euro-americké dohody o volném obchodu – a co nikoli

Diplomacie všedního života: Proč bychom měli pečlivě rozvažovat, co se dostane do euro-americké dohody o volném obchodu – a co nikoli

Sestavení a vydání této publikace umožnila laskavá podpora nadace JMG Foundation.

Vydalo Hnutí DUHA, duben 2014.
Vytištěno na recyklovaném papíře.

Foto na obálce: Photospin
Foto uvnitř: Markéta Jedličková, SXC, Photospin

ISBN: 978-80-86834-54-2

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Hnutí DUHA, Údolní 33, 602 00 Brno
T › 545 214 431
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Úvod

Američtí a evropští diplomati vyjednávají o nové smlouvě o volném obchodu, takzvaném Transatlantickém obchodním a investičním partnerství (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP). Spolupráce napříč oceánem je důležitá: EU s USA jsou tradiční spojenci; sdílíme liberální demokracii, tržní ekonomiku i podobné hodnoty. A hlavně: bez společného postupu napříč Atlantikem nemůžeme dost dobře řešit globální problémy, jako jsou změny podnebí nebo obří daňové úniky.

Smysl proto dává také snaha, aby se různá pravidla v Evropské unii a USA co nejvíce podobala. Shodné normy usnadňují život lidem, firmám a nakonec i státu.

Ovšem některé body jednání nadzvedly obočí řadě zákonodárců, odborům či ekologickým a spotřebitelským organizacím. Mohly by totiž dalekosáhle proměnit naše životy, aniž bychom to čekali, chtěli nebo schválili.

Evropa a Spojené státy – i při svém tradičním spolenectví – prostě některé věci dělají jinak. Máme a patrně vždy budeme mít úplně jiné pracovní právo. Americkým zaměstnancům například zákon negarantuje ani jeden den dovolené. Američané a Evropané dost odlišně přistupují k jídlu, a potažmo ke standardům pro zemědělství a výrobu potravin. Nemá smysl snažit se každou odlišnost nacpat do jednoho pytle.

Diplomati si to očividně uvědomují a zdůrazňují, že neplánují sjednotit všechny standardy. Ale jak říkají Angličané, ďábel se skrývá v detailu. Hrozí totiž, že některé body chystané smlouvy, jež byly zamýšleny úplně jinak, budou mít nechtěné a nepřijatelné důsledky. Historie mezinárodních obchodních jednání o tom ví své.

Proto smlouva musí nakreslit tlustou čáru mezi tím, co jsou ještě banální odlišnosti v technických normách – třeba jak mají vypadat zámky u automobilů – a kde už jde o jiné pracovněprávní, ekologické, hygienické nebo spotřebitelské standardy. Vyjednační například hovoří o vzájemném uznávání chemikálií, které na jedné nebo druhé straně prošly schvalovací procedurou. Jenomže Evropa má novou moderní legislativu, jež důkladně prověřuje bezpečnost chemických látek používaných v běžném spotřebním zboží, a USA se řídí skoro 40 let starým zákonem. Proto američtí výrobci mohou naprosto legálně prodávat spotřební zboží s obsahem

rakovinotvorných látek, jež nemají povolení v Evropě ani jinde. Mohla by tak vzniknout bizarní situace, kdy evropské firmy dodržují naše pravidla, ovšem američtí výrobci sem dováží u nás zakázané toxické látky, neboť na ně mají licenci v USA.

Evropa možná opravdu něco dělá špatně. Je naprosto legitimní názor, že bychom mohli převzít laxnější americkou legislativu v pracovním právu, výrobě potravin, ochraně rodin a zaměstnanců před toxickými chemikáliemi nebo ve spotřebě paliva v autech. Ale o tom by mělo rozhodnout normální demokratické hlasování zákonodárců a členských zemí unie. Nikoli diplomati na jednání za zavřenými dveřmi.

Speciálně pro Českou republiku je pak důležitá také klauzule, která má rozšířit příležitosti k arbitrážím soukromých firem proti signatářským zemím. Mohla by totiž spustit novou lavinu arbitrážních žalob proti národním zákonům nebo správním rozhodnutím. Terčem může být ledacos. Firmy už v minulosti na základě obdobných smluv požadovaly odškodné za egyptskou legislativu o minimální mzdě, kvůli zákazu riskantní těžby břidlicového plynu v Kanadě nebo za australská pravidla pro prodej cigaret.

Navíc je to důležité také proto, aby smlouva byla přijatelná pro veřejnost. Hodně Evropanů se na USA tradičně dívá trochu podezřívavě. Budou-li mít lidé pocit, že smlouva právě kvůli zásahům do důležitých standardů poškodí jejich každodenní životy, může to celým projektem pořádně zamávat.

Evropská komise možná vyjednává velké změny, aniž bychom vedli solidní, otevřenou debatu, kde a jak chceme mít nakreslenou tlustou čáru. Česká republika by měla požadovat, aby EU přibrzdila a některé klíčové body chystané smlouvy přehodnotila.

Vojtěch Kotecký
programový ředitel Hnutí DUHA

1. Co se vlastně chystá

Evropská unie a USA se už několik měsíců domlouvají na nové zóně volného obchodu. Oficiální vyjednávání, která vedou Evropská komise s Obamovou administrativou, by měla skončit nejpozději v prosinci 2014.

Zóny volného obchodu většinou spočívají v tom, že obě strany zruší cla nebo dovozní kvóty. Jenomže pro obchod mezi USA a Evropou už nyní platí pouze cla ve výši 5,2 % na evropské a 3,5 % na americké straně.¹ Nic víc. Co teď?

Diplomati proto řeší hlavně takzvané netarifní bariéry obchodu, což jsou, lapidárně řečeno, nejrůznější překážky, kterým firmy z jednoho kontinentu čelí na druhé straně Atlantiku. Mohou mezi ně patřit například odlišná pravidla a technické normy.

Sjednotit odlišné regule dávají ledaskdy smysl. Rozdíl v pravidlech někdy vznikly pouhou náhodou, nemají žádný hlubší důvod a nyní jenom zbytečně komplikují život. Navíc spolupráce Ameriky s Evropou by umožnila lépe rozvíjet čistou energetiku nebo potírat daňové úniky. Nicméně řada odlišností

má přece jen původ v úplně rozdílném přístupu a zvycích v tak zásadních věcech, jako jsou sociální práva nebo kvalita potravin. Smlouva proto musí rozlišovat.

Evropští vyjednaváci se snaží rozptylovat množící se obavy z TTIP argumentem, že nemají v plánu jakkoli měnit důležité standardy, jež se promítají do našeho každodenního života. Jenomže Evropská komise jaksi nedomlouvá smlouvu sama se sebou – u vyjednávacího stolu sedí také druhá strana. A ta má v některých bodech jiné záměry.

Co se v TTIP nakonec ocitne a co ne, v tuto chvíli nikdo neví. Proto není – a ani nemůže být – ambicí této publikace sestavit seznam konkrétních rizik. Namísto toho poukazuje na místa, kde by ve vlnách vznikajících smluvních ustanovení mohly plavat nebezpečné nástrahy.

2. Tlustá čára

Důležité je, jak přesně bude sjednocování evropských a amerických norem vypadat a kudy povede neprostupná čára.

Jak totiž naznačují dokumenty z vyjednávání, které se dostaly na veřejnost, evropští diplomaté s Američany mluví skutečně o tématech, jež se mohou dotýkat našeho každodenního života.

Vezměme třeba auta. Evropská komise chce sjednotit regule pro technické detaily ve vozech. Hovoří se o vzájemném uznávání norem. Co lze prodávat v Evropě, by tedy šlo prodávat také v Americe. A naopak. Něco podobného se už povedlo například v telekomunikacích, což usnadňuje život výrobcům, obchodníkům i zákazníkům.

Jenomže USA i EU mají také konkrétní standardy, kterými po automobilkách požadují, aby na trh dodávaly chytřejší vozy, jež hltají méně paliva. Spotřeba aut prodaných v Česku v letech 2009–2012 se díky této legislativě snižovala o 3 % ročně² – a ruku v ruce s ní i účty, které platí řidiči na pumpách, a naše závislost na dovážené ropě. Americká pravidla jsou však mnohem laxnější. Pokud by se pravidlo vzájemného uznávání vztahovalo také na spotřebu, automobilky z USA by začaly na náš trh dodávat auta, jež žerou více, než kolik dovolují evropské předpisy. Podobná

klausule se stala součástí nové dohody o volném obchodu mezi USA a Jižní Koreou a výsledkem je, že importéři mohou na korejském trhu prodávat americké automobily se spotřebou o pětinu vyšší, než dovolují místní normy.³

Podobné změny mohou postihnout řadu odvětví – štítkování elektrospotřebičů, pravidla pro množství škodlivin v benzínu nebo naftě a řadu dalších. Postižení by byli evropští spotřebitelé, evropští zaměstnanci i evropské domácnosti. „Smlouva nesmí zákonodárcům bránit ve schvalování pravidel, která řeší zaměstnanost, sociální práva, životní prostředí nebo bezpečnost a ochranu zdraví při práci,“ varovala Judith Kirton-Darling, tajemnice Evropské odborové konfederace (EOK).⁴

Také proto je velmi důležité:

- **Kudy povede tlustá čára:** smlouva by měla výslovně zaručit, že se sjednocování norem nebo vzájemné uznávání nebude týkat ekologických, sociálních a dalších důležitých standardů.
- **Jakým směrem se sjednotí:** pokud Evropa s USA opravdu harmonizují svá pravidla, mělo by to být na nejvyšším společném jmenovateli, nikoli na nejnižším.

Pravidla pro toxické chemikálie

Exemplárním případem jsou postupy, podle kterých se povolují chemikálie.

Evropské státy se před několika lety dohodly na nových, progresivních pravidlech pro schvalování syntetických chemikálií (tzv. REACH). Výrobci musí prověřit, zda každá látka, kterou chtějí prodávat, není toxická. Především se tak má předejít výrobě spotřebního zboží – elektroniky, hraček, oblečení, nábytku nebo třeba koberců –, které poškozují lidské zdraví. Unie tak chce skoncovat se sérií karambolů, ke kterým docházelo, když lékaři či vědci náhodou objevili zdravotní rizika léta používaných a povolených chemikálií, jež se posléze musely narýchlo zakazovat: DDT, polychlorované bifenylly, freony, ftaláty a další.

Naopak americká chemická výroba se pořád ještě řídí obstarožním zákonem Toxic Substances Control Act z roku 1976.⁵ Vinou špatného zákona regulátoři během necelých čtyřiceti let jeho platnosti prověřili rizika jen u dvou procent používaných chemikálií.⁶ Ve Spojených státech se tak dodnes nerušeně používají a prodávají nebezpečné látky, jež Evropa zakázala nebo už schválila jejich postupný zákaz.⁷

Evropští diplomati soudí, že harmonizace pravidel nebo vzájemné uznávání registrovaných chemikálií patrně není příliš reálné. Jenomže Úřad obchodního zmocněnce USA (USTR) loni anoncoval, že má s unijní legislativou řadu problémů a požaduje, aby

se ocitla na vyjednávacím stole.⁸ Vedle toho proti ní lobbuje asociace výrobců pesticidů a biotechnologických společností CropLife America⁹ nebo americká Společnost chemických a přidružených výrobců.¹⁰ Expertiza, kterou si nechal udělat Evropský parlament, explicitně poukázala na chemickou legislativu jako na jednu z věcí, jež by se mohly stát obětí TTIP.¹¹

Ekologické organizace a také odbory argumentují, že smlouva by měla naopak sjednotit pravidla po vzoru EU, a podpořit tak inovace, chránit zdraví i bezpečnost práce.¹³ Čína, Indie, Indonésie, Japonsko, Austrálie, Jižní Korea, Turecko, Tchajwan, Vietnam a Malajsie už nyní přebírají důležité body evropské chemické legislativy a zařazují je do svých zákonů.⁷ „TTIP může být příležitost, jak vylepšit regulace v USA i EU,“ soudí prezident amerického Centra pro mezinárodní environmentální právo Carroll Muffett.⁷ Pokud by dohoda vytvořila společná progresivní pravidla po vzoru EU pro obě strany Atlantiku, Evropa s Amerikou by prakticky určovaly globální standardy v důležitém průmyslovém odvětví. Na začátku by to samozřejmě znamenalo velkou výhodu hlavně pro evropské firmy, jež mají díky unijní legislativě v chemických inovacích několikaletý náskok.

3. Americké jídlo na evropských talířích?

Patrně největším sporným bodem TTIP bude jídlo. Evropané mívají silný názor na to, co chtějí a co nechťejí jíst. Americkým potravinářským společnostem a vlivné lobby velkofarmářů zase už léta vadí, že kvůli tomu půlmiliardový evropský trh velkou část jejich výroby nechce.

Evropa spíše klade větší důraz na kvalitu potravin a zdravé jídlo, na život na venkově, péči o krajinu a slušné zacházení se zvířaty. Americká potravinová kultura naopak staví spíše na velkovýrobě, fast foodech a průmyslovém zemědělství.

V souvislosti s TTIP se hodně mluví o přísnějších evropských pravidlech pro geneticky modifikované plodiny. Jenomže rozporů je tady daleko více. Americké firmy chtějí, aby se při vyjednáváních o zóně volného obchodu hovořilo také o pesticidech a chemickém ošetřování patogenů, přídatných látkách v krmivech či růstových hormonech, potravinových aditivech a ochucovadlech, značení potravin a chráněných označeních původu, podpoře místního jídla nebo ekologických standardech pro agropaliva.¹⁴

Jeden konkrétní příklad: Průmyslové velkochovy na obou stranách Atlantiku se snaží urychlovat růst zvířat, k čemuž si dopomáhají různými aditivy či dalšími látkami. Evropa s Amerikou se však liší v názoru, co ještě je a co už není přijatelné:

- **Růstové hormony v hovězím:** USA s EU už od roku 1988 vedly spor o růstové hormony, jež někteří američtí farmáři podávají dobytku, tzv. rekombinantní bovinní somatotropin (rbST). Na evropském trhu je zakázán, stejně tak v Kanadě, Izraeli, Japonsku, Austrálii a na Novém Zélandu. Atlantická obchodní válka nedávno skončila příměřím: EU si podržela svůj standard a Spojené státy výměnou dostaly přednostní kvóty na prodej masa bez přidaných hormonů.
- **Ractopamin:** Američtí farmáři jej podávají prasatům, aby rostla rychleji a měla libovější maso.¹⁵ K vedlejším účinkům přípravku ovšem patří, že ovlivňuje chování a zdraví zvířat.¹⁶¹⁷ V těle imituje stresové hormony, takže prasata jsou agresivnější a hyperaktivnější. Vylepšuje rovněž přeměnu energie z potravy ve svalovou hmotu. Veterináři však upozorňují, že může poškodit srdce, svalstvo a působit problémy při rozmnožování. Předběžné výsledky také naznačují, že by maso z vepřů krmených ractopaminem mohlo mít vliv na lidské zdraví (například panuje podezření, že může zvyšovat srdeční tep).¹⁸ Proto EU, Rusko a Čína import masa ošetřeného ractopaminem zakázaly. Americký masný průmysl si na evropský zákaz stěžuje. Národní rada producentů vepřového (NPPC) napsala: „Výrobci vepřového v USA nebudou akceptovat žádný jiný výsledek

[jednání o TTIP] než zrušení zákazu ractopaminu v EU...⁴¹⁹

- **Chlorovaná kuřata:** Evropské země vyžadují dodržování striktních sanitárních pravidel při nakládání s drůbežím masem. Většina amerických velkodrůbežáren to řeší jinak: poražená kuřata prostě omyjí chlorovanou vodou. Jenomže odběratelé i spotřebitelské organizace si stěžují, že omývání neposkytuje dost účinnou ochranu před salmonelózou, a navíc se v kuřatech našly zbytky chlóru.²⁰ Proto EU nedovoluje prodej kuřat z USA, pokud při jejich produkci nebyly splněny evropské hygienické standardy.

Rozdíly mezi americkými a evropskými pravidly nejsou pouze náhodným rozparem v technických normách, jež na každém břehu Atlantiku jen tak mimochodem napsali jinak. Pramení z různé filozofie v přístupu k jídlu, potravinám a venkovu. Proto by se celá kategorie týkající se potravin, tedy tzv. sanitární a fyto-sanitární opatření (SPS), vůbec neměla stát součástí vyjednávání.

Smí stát podporovat místní jídlo?

V našem tisku se rozpoutala debata, zda TTIP postihne farmářská tržiště v českých městech a obcích. Pořádat trhy si samozřejmě smí a bude smět, kdo chce a jak chce – v Americe i Evropě. Problém je však jinde.

Státy i města cíleně podporují projekty, jež usnadňují nakupování od místních zemědělců. Pomáhají

tak navracet život do městských center, umožňují rodinám nakoupit čerstvé zboží a hlavně: podporují farmáře v okolních obcích. Naše ministerstvo životního prostředí například udělovalo granty na zakládání tržišť v českých městech. Jinde stát dává přednost místním dodavatelům při nakupování: italské školní jídelny si při nákupu surovin vybírají regionální potraviny. A právě takové státní programy mohou narazit na TTIP.

Programy, které v USA i EU upřednostňují místní potraviny, jsou proto vlastně pozitivní diskriminací místních (a tedy z podstaty věci domácích) výrobců nebo zemědělců. Proto by mohly být paušálně považovány za netarifní bariéru transatlantickému obchodu, a tudíž v nové smlouvě zakázány.

Interní vyjednávací mandát EU totiž požaduje nová pravidla pro veřejné zakázky u všeho zboží, ve všech sektorech a na všech úrovních veřejné správy – až po obce nebo školy a jiná státní zařízení. Evropská komise je speciálně nervózní kvůli programu Buy America, který směřuje peníze daňových poplatníků do nakupování domácí produkce, aby tak vytvářel pracovní místa. Ale také USA výslovně anonsovaly, že chtějí, aby TTIP potíralo „rostoucí používání lokalizačních opatření coby bariér obchodu“.²¹ Nakupuje-li italská státní škola přednostně z okolního venkova nebo pokud české ministerstvo pomáhá vybudovat tržnici, kde budou prodávat pouze zemědělci z okolních vesnic, nepřímým způsobem připravuje dovozené zboží – samozřejmě včetně amerického.

4. Nová vlna arbitráží?

Česko je na pátém místě ve světovém žebříčku zemí nejvíce postižených arbitrážemi.²² Daňoví poplatníci už za prohrané spory zaplatili miliardy korun. Proto by speciálně naší pozornosti rozhodně neměl uniknout patrně nejkontroverznější bod chystané euroamerické smlouvy: takzvaný mechanismus urovnání vztahů mezi investory a státy (ISDS).

Sporná klauzule umožní soukromým firmám, aby u arbitrážních tribunálů požadovaly finanční kompenzaci za ušlý zisk, o který je připraví legislativní nebo regulatorní rozhodnutí státu. Jinými slovy: americké společnosti (nebo firmy v USA formálně registrované – tento detail je důležitý, jak se záhy ukáže) budou moci v arbitrážích napadat běžné zákony evropských zemí, správní rozhodnutí apod.

Přitažené za vlasy? Phillip Morris použil podobnou klauzuli v obchodní smlouvě mezi Austrálií a Hongkongem k arbitráži proti australské regulaci prodeje cigaret. Tabáková společnost argumentovala, že nová legislativa snižuje hodnotu jejích investic v Austrálii a že s ní stát zachází nespravedlivě a nerovně. Phillip Morris chtěl, aby arbitři australskému státu přikázali, že nesmí dodržování zákona vymáhat, a požadoval odškodné ve výši miliard dolarů. Americká firma navíc svoji australskou pobočku těsně před podáním žaloby formálně převedla pod svoji vlastní asijskou sekci tak, aby se stala hongkongským subjektem, a mohla tudíž použít smlouvu, která ISDS obsahuje. Není to jediný případ. Před čtyřmi lety Phillip Morris své mezinárodní sídlo přesunul z USA do Švýcarska a poté s odvoláním na švýcarsko-uruguayskou smlouvu o ochraně investic spustil arbitráž proti čerstvě schválené tabákové legislativě v Uruguay, včetně povinných zdravotních varování na krabičkách cigaret. Obě kauzy stále ještě běží.

Evropská komise navrhuje, aby klauzule o ISDS dávala unii i členským zemím právo „schválit a vymáhat... nezbytná [legislativní a jiná] opatření“.²³ Jenomže rozhodnutí, co je a co není „nezbytné opatření“, tím přechází z kompetence státu do rukou arbitrážních tribunálů.

České politické strany se například shodují, že nesouhlasí s riskantní těžbou břidlicového plynu. Moratorium vyhlášené ODS potvrdila také nová koalice ČSSD, ANO a lidovců, podporují jej TOP09 i komunisté. Ale když v květnu 2013 dočasné moratorium na břidlicový plyn – než proběhne ekologický audit – vyhlásila kanadská provincie Québec, těžební společnost Lone Pine Resources z Toronta zneužila svoji registraci v USA a obratem podala žalobu k arbitrážnímu soudu s odvoláním na ustanovení Severoamerické dohody

Pár odstrašujících historek o ISDS

Pacific Rim Mining Corporation vs. Salvador: Kanadská důlní firma nedokázala získat ekologické povolení ke kyanidové těžbě zlata v nejvýznamnějším povodí stře-doamerického Salvadoru. Projekt by totiž měl enormní spotřebu vody.¹² Svoji dceřinou společnost registrovanou na Kajmanských ostrovech proto přehlásila do Nevady a zahájila proti Salvadoru arbitráž podle dohody o volném obchodu s USA – požadovala několik set milionů dolarů „ušlého zisku“ a protestuje proti salvadorskému hornímu zákonu.⁷ Není to náhoda: 36 % arbitrážních kauz, které řeší Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů, souvisí s těžbou nerostných surovin.³³ Arbitrážní tribunál žalobu zamítl, nicméně pouze s argumentem, že se firma měla přestěhovat z Kajmanských ostrovů do USA a teprve poté podat stížnost, nikoli si nejprve stěžovat a pak ze sebe dodatečně udělat americký subjekt.⁷

Veolia vs. Egypt: Francouzská firma zažalovala Egypt mimo jiné kvůli zavedení minimální mzdy. Argumentuje, že sociální legislativa snižuje hodnotu jejích investic, a je proto porušením bilaterální smlouvy o ochraně investic s Francií.³⁴ Přitom minimální mzda v Egyptě je desetkrát nižší než ve Francii.

Renco Group vs. Peru: Americká společnost před sedmnácti lety převzala kontrolu nad komplexem hutí a rafinérií kovů v peruánském La Oroya, které je na seznamu deseti nejvíce znečištěných míst na světě. Součástí kontraktu bylo, že výrobu vyčistí, například instaluje odsiřovací zařízení. Renco dvakrát své závazky ve smluvním termínu nesplnilo, vláda mu dvakrát prodloužila lhůtu, ale potřetí odklad už odmítla.³⁵ Renco odpovědělo arbitráží podle dohody o volném obchodu mezi USA a Peru. Neochotu státu přistoupit na další výjimku prohlašuje za nepřímé vyvlastnění a žádá 800 milionů dolarů.³⁵

Dow Chemicals vs. Kanada: Americká chemická společnost žalovala kanadský stát za to, že québecká provinční vláda nepovolila používání herbicidu 2,4-D při ošetřování trávníků. Přitom ve Švédsku, Dánsku nebo Norsku je stejná látka úplně zakázána.

o volném obchodu. Argumentuje, že rozhodnutí porušuje „legitimní očekávání stabilních podmínek pro podnikání a právního prostředí“. Požaduje odškodné 250 milionů kanadských dolarů.

Různé firmy také v minulosti vedly arbitráže proti reformám zdravotního pojištění, zákazům škodlivých chemikálií, podpoře čisté energetiky, regulaci cigaret nebo správním rozhodnutím o těžbě nerostných surovin. Právě pružné fráze jako „legitimní očekávání“ nebo „férové a spravedlivé zacházení“ patří mezi hlavní sporné body. Je například Zelená úsporám útokem státu na legitimní očekávání energetických společností, že budou mít zisk z prodeje tepla domácnostem? To je otázka, na kterou až do vynesení případného rozsudku nikdo nezná odpověď.

Indie, Jižní Afrika a Brazílie revidují příslušné paragrafy ve svých mezistátních smlouvách.²⁷ OSN a Mezinárodní měnový fond také varují, že podobná pravidla mohou brzdit schopnost signatářských zemí řešit finanční a ekonomické krize.^{28 29} Přesto evropští vyjednavací na ISDS dál trvají.

Každý stát samozřejmě může udělat rozhodnutí, které je nesprávné nebo nespravedlivé. Ale proto máme soudy. Kterýkoli občan a kterákoli firma se mohou obrátit na justici, aby rozhodnutí úřadů přezkoumala. Mohou také soudní cestou vymáhat náhradu škody.

Arbitráže jsou součástí mezinárodního práva proto, aby se zahraniční investoři domohli spravedlnosti v nestabilních či nedemokratických zemích, kde

„Spolková vláda zřetelně vyjádřila svůj názor, že zvláštní předpisy na ochranu investic v dohodě mezi EU a USA nejsou nezbytné... Podle našeho názoru USA i Německo zaručují dostatečnou právní ochranu před národními soudy... Podle mého odhadu je ochrana investic citlivým bodem aktuální debaty, který v důsledku může rozhodnout o souhlasu Německa s transatlantickou smlouvou o volném obchodu.“

Sigmar Gabriel, německý ministr hospodářství, v dopise evropskému komisaři pro obchod, březen 2014³⁶

Studie Evropského parlamentu varovala: „Pokud bude TTIP obsahovat široce formulované klauzule o ochraně investic, ISDS by mohl bránit EU a členským státům ve snaze vytvořit pravidla, která mají chránit jejich občany...“⁴¹ Humanitární organizace Oxfam našla řadu vysloveně podivných arbitráží.¹²

ISDS označil za zbytečný dokonce i Simon Lester z Cato Institute, vlivné americké organizace, jež obvykle prosazuje radikální dohody o volném obchodu: „Obě strany mají dospělý, stabilní a dobře rozvinutý právní a politický systém. Jakou ‚ochranu‘ zahraniční investice v této situaci potřebují nad to, co už zaručuje domácí právo?“²⁴ České soudy jsou sice nepříjemně pomalé, ale sotva někdo bude s vážnou tváří tvrdit, že se tu silné nadnárodní společnosti se skvadrami právníků nemohou domoci práva. Brazílie arbitrážní klauzuli do své smlouvy o volném obchodu s USA vložila odmítla. Myslí si snad diplomati, že je evropské nebo americké soudnictví horší než brazilské?

Austrálie se v roce 2011 rozhodla, že nepřistoupí na žádné arbitrážní klauzule v obchodních smlouvách, jež uzavírá.²⁵ Indonésie odstupuje od šedesáti dohod, které podepsala s jinými státy a kde je ISDS vložený.²⁶

soudnictví nefunguje nebo je skrzskrz prolezlé korupcí. Nemá však sebemenší smysl takový bod vkládat do smlouvy mezi Evropskou unií a USA.

Státní suverenita?

Klauzule o arbitrážích jsou pochybné už jenom proto, že připravují signatářské země o státní suverenitu. Rozhodnutí, která byla v nepochybné pravomoci parlamentu, vlády nebo justice – a podléhala tedy výhradně ústavním pravidlům každé země –, se přesouvají do rukou tribunálu tvořeného obvykle třemi soukromými osobami. ISDS povyšuje soukromé firmy na úroveň státu. Namísto aby se případné spory řešily mezi dvěma signatářskými zeměmi u mezinárodního soudu, každá privátní společnost může pohnat zemi k arbitrážnímu tribunálu.

„Když se v noci probudím a uvažuji o arbitrážích, nikdy mne nepřestane udivovat, že suverénní státy na investorské arbitráže vůbec přistoupily. Třem soukromým osobám se svěřuje pravomoc přehodnotit, bez jakýchkoli omezení nebo odvolacích procedur, libovolné rozhodnutí vlády, kterýkoli verdikt soudů a všechny zákony nebo pravidla schválená

parlamentem,“ řekl španělský arbitr Juan Fernández-Armesto.³⁰

ISDS je očividně nevyvážené pravidlo. Soukromé firmy mohou libovolně žalovat stát; stát však nemůže stejně žalovat soukromé podniky. Diskriminuje také domácí firmy, protože k arbitrážnímu tribunálu mohou zemi hnát pouze privilegovaní zahraniční investoři.

Lavina zneužívání

Nicméně arbitrážní klauzule mají hlavně konkrétní, praktické důsledky. Nejenže některé země musely zaplatit tučné částky z kapes daňových poplatníků za svá suverénní a celkem rozumná rozhodnutí. Často stačí pouhé výhrůžky arbitrážemi, aby se stát rozhodl něco neudělat. „Vídal jsem dopisy z newyorských a washingtonských advokátních kanceláří, které chodily kanadské vládě k prakticky každému návrhu nových ekologických pravidel za minulých pět let. Čističí prostředky, léky, pesticidy, patentové právo. Mířily na prakticky každou novou iniciativu a většina z nich nikdy nespátřila světlo světa,“ řekl bývalý kanadský úředník novinářům několik let poté, co jeho země s USA a Mexikem uzavřela Severoamerickou dohodu o volném obchodu.³¹

Přitom ISDS nijak speciálně nepomohou přilákat investory do země. Empirická data ukazují, že není žádný statistický rozdíl v objemu investic mezi zeměmi, které ve svých smlouvách arbitrážní klauzule mají, a těmi, jež je nepoužívají.³²

Lavina případů, kdy soukromé firmy zneužívají arbitráží k žalobám proti legitimním rozhodnutím států, je nový fenomén. Jenom během roku 2012 soukromé firmy proti různým zemím podaly rekordních 58 stížností.²² Ve stejném roce padl také nejvyšší verdikt v historii: Ekvádor má zaplatit 1,77 miliardy dolarů společnosti Occidental, protože ji kvůli porušení smluvních podmínek zrušil licenci na těžbu ropy.²² Kolem arbitráží vzniklo malé, ale velmi lukrativní odvětví. Arbitři se rekrutují z úzké skupiny mezinárodních právníků, kteří často střídají role – jednou sedí v tribunálech, podruhé radí soukromým klientům. Celé to samozřejmě vyvolává pochybnosti ohledně jejich nestrannosti a nezávislosti. V 55 % všech známých kauz rozhodovalo pouhých 15 arbitřů.

V minulosti mohlo být pro Českou republiku odmítání arbitrážních klauzulí v bilaterálních smlouvách obtížné: světoví obchodní partneři by ji tak mohli považovat za nespolehlivou. Ostatně současná obstarožní česko-americká smlouva o ochraně investic je pro nás patrně ještě méně výhodná než jakékoli znění ISDS, které se může objevit v TTIP. Proto také tuzemští vládní experti příslušnou klauzuli v chystané smlouvě považují přinejhorším za menší zlo. Nicméně Evropská unie je už natolik silným globálním hráčem, že si může hravě diktovat, co podepíše a co nikoli. Velké firmy ji nepřestanou respektovat. Spíše naopak. Česká republika by proto měla požadovat, aby arbitráže součástí TTIP vůbec nebyly – a zároveň aby smlouva škrtila příslušné klauzule v bilaterálních smlouvách mezi USA a evropskými státy, jež si to budou přát.

5. Řešení

Euroamerická smlouva na obou kontinentech narazila na palbu námitek. Diplomati proto proklamovali pauzu v jednání, která jim umožňuje rozhodnout se, jak postupovat dál. Je to také příležitost prověřit nejvíce sporné body.

Česká republika by měla v Evropské unii prosazovat čtyři konkrétní požadavky:

- 1. Úplně vyloučit arbitráže:** Součástí TTIP by neměl být mechanismus ISDS, a to v žádné formě. Není sebemenší důvod, aby smlouva obcházela normální soudy. Stačí, aby obsahovala klauzuli o řešení sporů mezi signatářskými státy. Součástí TTIP by také mělo být zrušení arbitrážních klauzulí ve stávajících smlouvách mezi USA a evropskými státy.
- 2. Vyloučit také potraviny:** Diplomati by měli z TTIP kompletně vyloučit celou jednu kapitolu: takzvané sanitární a fytosanitární standardy (SPS), tedy česky řečeno: potraviny a zemědělství.
- 3. Potvrdit právo na svobodnou volbu standardů:** Pokud jde o standardy, které podporují inovace nebo chrání zdraví, zaměstnance, bezpečnost práce, spotřebitele, čisté prostředí k životu či krajinu, TTIP by je měla případně sjednocovat podle nejvyššího společného jmenovatele. V každém případě by pak diplomati měli odmítnout takzvaný negativní seznam: návrh, aby smlouva stanovila moratorium na nová pravidla s výjimkou oblastí, jež explicitně vyjmenuje. Musí také explicitně říci, že budou sloužit jako podlaha, a nikoli strop: takže obě strany – Evropská unie i Spojené státy a členské země EU i jednotlivé státy USA – si uchovají právo na zavádění vlastních, silnějších domácích pravidel.
- 4. Řešit globální problémy:** USA a EU by měly smlouvy využít k tomu, že dohodnou společný postup v důležitých bodech: dani z finančních transakcí, zásahu proti daňovým rájům, potírání daňových úniků nebo ochraně před globálními změnami podnebí.

Prameny

1. Evropská komise: European Union and United States to launch negotiations for a Transatlantic Trade and Investment Partnership, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=869>, 28. 2. 2014
2. Monitoring CO₂ emissions from new passenger cars in the EU: summary of data for 2012, European Environment Agency, Copenhagen 2013
3. Cooper, W. H., Manyin, M. E., Jurenas, R., et Platzler, M. D.: The U.S.-South Korea Free Trade Agreement (KORUS FTA): Provisions and implications, Congressional Research Service, Washington D.C. 2013
4. European Trade Union Confederation: www.etuc.org/sites/www.etuc.org/files/16102013_speech_Judith.pdf
5. Schierow, L.-J.: The Toxic Substances Control Act (TSCA): implementation and new challenges, Congressional Research Service, Washington D.C. 2009
6. Physicians for Social Responsibility: U.S. Chemical Management: The Toxic Substances Control Act, www.psr.org/environment-and-health/confronting-toxics/chemical-management/, 28. 2. 2014
7. Statement of Carroll Muffett, president and CEO, Center for International Environmental Law (CIEL), on behalf of CIEL, Friends of the Earth and Sierra Club, before the U.S. House of Representatives Committee on Energy and Commerce – Sub-committee on Commerce, Manufacturing and Trade hearing on the U.S. – E.U. free trade agreement: tipping over the regulatory barriers, July 24, 2013
8. 2013 report on technical barriers to trade, United States Trade Representative, Washington D.C. 2013
9. CropLife America: dopis Douglasi Bellovi, Office of the United States Trade Representative, 10. 5. 2013: www.regulations.gov/contentStreamer?objectId=09000064812ff3c9&disposition=attachment&contentType=pdf, 28. 2. 2014
10. Euractiv: NGOs fear TTIP clauses will affect EU chemicals regulation, www.euractiv.com/sustainability/eu-readies-radical-strategy-coun-news-532054
11. Gestetter, C., Mehling, M., Eberle, A., et Salés, K.: Legal implications of TTIP for the *acquis communautaire* in ENVI relevant sectors, European Commission DG Internal Policies, Brussels 2013
12. Perez, J., Gistelincq, M., Karbala, D.: Sleeping lions: international investment treaties, state-investor disputes and access to food, land and water, Oxfam International, Oxford 2011
13. ETUC position on the Transatlantic Trade and Investment Partnership, European Trade Union Confederation, nedatováno
14. Viz připomínky amerických firem na www.regulations.gov/#!docketBrowser;rpp=100;so=DESC;sb=docId;po=0;dct=PS;D=USTR-2013-0019 a také dopis potravinářských a zemědělských asociací hlavnímu vyjednavací USA: www.nppc.org/wp-content/uploads/2013-03-04-Ag-Coalition-US-EU-FTA.pdf, 28. 2. 2014
15. Apple, J. K., Rincker, P.J., McKeith, F.K., Carr, S. N., Armstrong, T.A., Matzat, P.D. (2007): Meta-analysis of the ractopamine response in finishing swine, *Professional Animal Scientist* 23: 179–196
16. Center for Food Safety: Ractopamine factsheet, www.centerforfoodsafety.org/files/ractopamine_factsheet_02211.pdf, 28. 2. 2014
17. Food & Water Watch: Ractopamine, <http://documents.foodandwaterwatch.org/doc/RactopamineFS.pdf>, 28. 2. 2014
18. Safety evaluation of ractopamine: Scientific opinion of the Panel on Additives and Products or Substances Used in Animal Feed, *The EFSA Journal* 1041: 1–52 (2009)
19. National Pork Producers Council: Comments on the „Transatlantic Trade and Investment Partnership“, www.nppc.org/wp-content/uploads/P-National-Pork-Producers-Council-USTR-2013-0019-TTIP-5-10-13.pdf, 28. 2. 2014
20. Viz například: www.eurocoop.org/en/publications/press-releases/food-policy/153-euro-coop-supports-national-experts-rejection-of-us-chlorinated-poultry
21. Transcript: Briefing by USTR Ambassador Ron Kirk and Deputy National Security Advisor Michael Froman on US-EU Trade Negotiations, 13 February 2013, www.ustr.gov/about-us/press-office/press-releases/2013/february/transcript-briefing-us-eu, 28. 2. 2014
22. United Nations Conference on Trade and Development: Recent developments in investor-state dispute settlement (ISDS), www.unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaepcb2013d3_en.pdf, 28. 2. 2014
23. Viz vyjednávací mandát Evropské komise, který unikl na veřejnost: www.s2bnetwork.org/fileadmin/dateien/downloads/EU-TTIP-Mandate-from-bfimtj-June17-2013.pdf
24. Lester, S.: Does U.S. and EU foreign investment need „protection“?, www.cato.org/publications/commentary/does-us-eu-foreign-investment-need-protection, 28. 2. 2014
25. Gillard government trade policy statement: Trading our way to more jobs and prosperity, Department of Foreign Affairs and Trade, Canberra 2011
26. *Financial Times*, 26. března 2014
27. Bilaterals.org: India plans to abolish ISD clause in FTAs, www.bilaterals.org/?india-plans-to-abolish-isd-clause&lang=en, 28. 2. 2014

28. United Nations Conference on Trade and Development: Foreign debt restructuring and international investment agreements, www.unctad.org/en/Docs/webdiaepcb2011d3_en.pdf, 28. 2. 2014
29. International Monetary Fund: The Liberalization and management of capital flows: an institutional view, www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/111412.pdf, 28. 2. 2014
30. Global Arbitration Review: Stockholm: Arbitrator and counsel: the double-hat syndrome, www.globalarbitrationreview.com/journal/article/30399/stockholm-arbitrator-counsel-double-hat-syndrome, 28. 2. 2014
31. Greider, W.: The Right and US trade law: invalidating the 20th century, www.thenation.com/article/right-and-us-trade-law-invalidating-20th-century, 28. 2. 2014
32. Yackee, J.B. (2010): Do bilateral investment treaties promote foreign direct investment? Some hints from alternative evidence, *Virginia Journal of International Law* 51: 397–441
33. Anderson, S., et Pérez Rocha, M.: Mining for profits in international tribunals: lessons for the Trans-Pacific Partnership, Institute for Policy Studies, Washington D.C. 2013
34. Zayed, H., et Khalil, H.: Egypt & international arbitration: protection of investors, no consolation for public money, Egyptian Center for Economic & Social Rights 2013
35. Tucker, T.: Renco Group uses trade pact foreign investor provisions to chill Peru's environment and health policy, undermine justice, www.citizen.org/documents/renco-memo-03-12.pdf, 26. 4. 2014
36. www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/B/brief-sigmar-gabriel-de-gucht-zum-investitionschutz-beim-ttip,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf

Hnutí DUHA

Friends of the Earth Czech Republic

A › Hnutí DUHA, Údolní 33, 602 00 Brno

T › 545 214 431

E › info@hnutiduha.cz

www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA prosazuje zdravé prostředí pro život, pestrou přírodu a chytrou ekonomiku. Dokážeme rozhábat politiky a úřady, jednáme s firmami a pomáháme domácnostem. Našich výsledků bychom nedosáhli bez podpory tisíců lidí, jako jste vy.

Chystaná euro-americká smlouva o volném obchodu má hlavně sjednotit pravidla pro výrobu aut, potravin a dalšího zboží. Může spoustě lidí usnadnit život. Jenomže diplomati musí předem nakreslit hodně tlustou čáru mezi technickými normami a změnami, jež by proměnily náš každodenní život – ať už jde o hygienické předpisy pro maso, limity výfukových plynů, pracovněprávní zákony nebo legislativu, kterou se řídí povolování toxických chemikálií ve věcech kolem nás.
